

Grzegorz NANCKA*

 <https://orcid.org/0000-0002-9911-7473>

PODRĘCZNIK NA CZASY KRYZYSU. O DWÓCH WYDANIACH PRAWA RZYMSKIEGO KAZIMIERZA KOLAŃCZYKA PO 1975 ROKU¹

Abstrakt

Przedmiot badań: Kwestia nauczania prawa rzymskiego w powojennej Polsce należy do zagadnień dość złożonych. Ważną datą jest rok 1975, kiedy w życie weszła reforma studiów prawniczych włączająca prawo rzymskie w ramy nowo powstałego przedmiotu historia prawa. Zbiegło się to z kolejnymi edycjami podręcznika autorstwa poznańskiego profesora Kazimierza Kolańczyka.

Cel badawczy: Celem badań jest analiza okoliczności związanych z powstaniem drugiego i trzeciego wydania podręcznika *Prawo rzymskie* autorstwa Kazimierza Kolańczyka. Podstawę dla analizy stanowiły materiały archiwalne związane z tworzeniem kolejnych edycji pracy. W artykule starano się wskazać, jakie założenia chciał zrealizować autor pracy, a także jakie postulaty stawiane były przez odbiorców dzieła. Celem opracowania jest również odniesienie się do znaczenia kolejnych wydań podręcznika wobec dokonanej wówczas reformy studiów prawniczych.

Metoda badawcza: W artykule wykorzystano metodę historyczno-prawną.

Wyniki: Podręcznik Kazimierza Kolańczyka w drugim wydaniu zawierał modyfikacje i ulepszenia niezwykle dokładnie przemyślane przez autora opracowania. Dzięki temu praca stała się nie tylko nieco dłuższa, ale i jeszcze bardziej przystępna dla czytelnika. Trzecie wydanie nie zawierało znaczących różnic względem wydania drugiego. Ogłoszenie obu wydań było jednak niezwykle istotne w kontekście reformy studiów prawniczych, w tym także przywrócenia właściwego miejsca prawa rzymskiego w kanonie studiów prawniczych.

Słowa kluczowe: prawo rzymskie, Kazimierz Kolańczyk, podręcznik.

---

* Dr, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Wydział Prawa i Administracji; e-mail: grzegorz.nancka@us.edu.pl

¹ Niniejszy tekst stanowi kontynuację rozważań zawartych w artykule opublikowanym na łamach Czasopisma Prawno-Historycznego, który dotyczy pierwszego wydania podręcznika autorstwa Kazimierza Kolańczyka: **G. Nancka**, *Podręcznik do myślenia. Prawo rzymskie według Kazimierza Kolańczyka*, Czasopismo Prawno-Historyczne 2021/73/2, s. 159–177.

1. Wprowadzenie

Kazimierz Kolańczyk w 1973 r. po raz pierwszy wydał podręcznik *Prawo rzymskie*². Ta praca, stanowiąca istotne *novum* na rynku wydawniczym, została bardzo dobrze przyjęta przez odbiorców – zarówno pracowników naukowych, jak i studentów³. Podręcznik w błyskawicznym tempie zniknął z półek księgarń, co zwiastować mogło, że jego kolejne wydanie pozostaje jedynie kwestią czasu. Wkrótce okazało się jednak, że planowana jest zmiana programu studiów, w wyniku której prawo rzymskie miało utracić status odrębnego przedmiotu⁴. Teoretycznie, gdy reforma stała się faktem, zniknęła potrzeba przygotowania kolejnego wydania pracy. Jak się okazało, stało się inaczej. Podręcznik za czasów życia jego autora został ponownie dwukrotnie wydany (w latach 1976 i 1978)⁵. Biorąc jednak pod uwagę czas kolejnych edycji pracy, w którym prawo rzymskie przestało istnieć jako odrębny przedmiot w programie studiów prawniczych, warto przyjrzeć się bliżej okolicznościom związanym z powstaniem drugiego i trzeciego wydania podręcznika. Interesujące jest bowiem rozstrzygnięcie, dlaczego jego autor postanowił wznowić swoje dzieło pomimo zmian, jakimi dotknięta została dydaktyka na studiach prawniczych po 1975 r.

² **K. Kolańczyk**, *Prawo rzymskie*, Warszawa 1973.

³ Zob. **A. Wiliński** (rec.), *Kazimierz Kolańczyk. Prawo rzymskie*, Warszawa 1973, PWN, ss. 488, *Czasopismo Prawno-Historyczne* 1974/26/2, s. 237–241; **F. Wycisk**, *Kazimierz Kolańczyk. Prawo rzymskie*, Warszawa 1973, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, ss. 488 (*K. Kolańczyk, Römisches Recht, Warschau 1973, Staatlicher Verlag der Wissenschaften, 488 S.*), *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Romanistische Abteilung* 1974/91, s. 551–553; **J. Modrzejewski**, *K. Kolańczyk, Rzymskie prawo prywatne [= Le droit romain privé; en polonais]*, *Varsovie* 1973, 488 pp., *Revue historique de droit français et étranger* 1974/52/1, s. 188; **W. Bojarski**, *Nowy podręcznik prawa rzymskiego*, *Gazeta Pomorska*, 7.01.1974 r., s. 4; **K. Rebro**, *Kazimierz Kolańczyk. Prawo rzymskie*, Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1973, str. 488, *Právny obzor* 1975/58/10, s. 951–952; szczegółowe omówienie odbioru pierwszego wydania: **G. Nancka**, *Podręcznik do myślenia...*, s. 159–177.

⁴ Por. **J. Bardach**, *Polskie nauki historyczno-prawne w latach 1945–1977*, Państwo i Prawo 1979/34/1, s. 17–18.

⁵ Por. **K. Kolańczyk**, *Prawo rzymskie*, Warszawa 1976; **Idem**, *Prawo rzymskie*, Warszawa 1978.

2. Reforma studiów prawniczych

W 1975 r. zaczął obowiązywać nowy program studiów prawniczych, którego podstawę stanowił projekt przygotowany przez zespół pod kierownictwem Jana Baszkiewicza⁶. Wprowadzone wówczas zmiany miały realizować „zasadę elastyczności” i, jak twierdził sam J. Baszkiewicz, opierać się „na modernizacji studiów, a zatem na przebudowie form dydaktycznych i, przede wszystkim, na odnowieniu treści nauczania”⁷. W rzeczywistości jednak modyfikacja programu studiów powodowała mechaniczne łączenie przedmiotów. Wśród propozycji dyskutowanych w toku prac znalazł się m.in. przedmiot „prawo międzynarodowe i stosunki międzynarodowe”, który miał obejmować prawo międzynarodowe publiczne, prawo międzynarodowe prywatne i stosunki politologiczne⁸. Projekt, w swojej finalnej wersji, zakładał także wprowadzenie daleko idących zmian w odniesieniu do przedmiotów historyczno-prawnych. W miejsce dotychczas wykładanych wprowadzone zostały dwa nowe: historia ustrojów państwowych i historia prawa, z kolei historia doktryn polityczno-prawnych stała się przedmiotem wybieralnym⁹. W ramach historii prawa, w bardzo skromnym wymiarze godzin, miało być nauczane prawo rzymskie¹⁰. Oznaczało to nie tylko utratę przez prawo rzymskie statusu odrębnego przedmiotu, ale i możliwości prowadzenia dydaktyki w wymiarze sprzed zmian. Jednym z zarzutów, jaki podnoszony był przez środowisko romanistyczne w związku z tymi modyfikacjami, był brak podręcznika, który obejmowałby całokształt wykładanej w ramach tego przedmiotu materii¹¹. Do sprawy odnosił się również K. Kolańczyk, który twierdził, że

⁶ Por. **B. Czech-Jeziarska**, *Środowisko romanistyczne wobec „reformy Baszkiewicza” z 1975 roku*, w: **E. Gajda** (red.), *Ad laudem magistri nostri. Mistrzowie. Dzieła polskiej romanistyki*, Toruń 2018, s. 7–25; **Eadem**, *Powojenne losy nauczania prawa rzymskiego w Polsce Ludowej (1944–1989)*, *Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa* 2015/8/1, s. 77–92; **M. Kuryłowicz**, *Szkic do dziejów tzw. romanistyki marksistowskiej*, *Z Dziejów Prawa* 2019/12 (20), s. 941–942; **Idem**, *Prawo rzymskie. Historia tradycja współczesność*, Lublin 2013, s. 138; **W. Wołodkiewicz**, *Nauczanie prawa czy przepisów prawnych?*, *Czasopismo Prawno-Historyczne* 2015/67/1, s. 243–244.

⁷ **J. Baszkiewicz**, *O modernizacji studiów prawniczych i administracyjnych*, *Państwo i Prawo* 1975/30/4, s. 28.

⁸ *Ibidem*, s. 33.

⁹ Archiwum Polskiej Akademii Nauk, Oddział w Poznaniu (dalej: APAN Poznań), sygn. P. III-76, Materiały Kazimierza Kolańczyka,teczka 92 (dalej: Materiały KK, t. 92), *Pismo Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki nr DU-1-4010/Sp-9/75*.

¹⁰ **B. Czech-Jeziarska**, *Środowisko romanistyczne...*, s. 19.

¹¹ Por. **M. Sędek**, **A. Zakrzewski**, *Dzieje kodyfikacji prawa. Ogólnopolska konferencja historyków państwa i prawa w Karpaczu*, *Czasopismo Prawno-Historyczne* 1975/27/1, s. 203–205;

w przypadku realizacji projektu zapanuje na szereg lat stan prawdziwej anarchii w zakresie pomocy dydaktycznych [...] Przez wiele lat, dopóki nie powstaną nowe podręczniki i inne pomoce dydaktyczne, podstawą nauczania będzie znów – z konieczności – tradycyjny, niepopularny i mało efektywny wykład uniwersytecki¹².

Pomimo tego, romanista zdecydował się na przygotowanie kolejnych edycji *Prawa rzymskiego*. Prace nad drugim wydaniem swojego podręcznika rozpoczął jeszcze przed wdrożeniem reformy studiów według koncepcji opracowanej przez zespół pod kierownictwem Jana Baszkiewicza.

3. Ku drugiemu wydaniu

Umowa w sprawie przygotowania drugiego wydania *Prawa rzymskiego* została podpisana przez K. Kolańczyka jeszcze w 1974 r.¹³ W liście datowanym na 23 listopada 1974 r., skierowanym do redaktora Kazimierza Nowickiego poznański uczony pisał:

Szczególnie cieszy mnie perspektywa wprowadzenia pewnej ilości poprawek do I wydania, które miało przecież – z natury rzeczy – nieco eksperymentalny charakter. Będą to poprawki właściwie bardzo nieznaczne; dzieło w głównej swojej osnowie wytrzymało dobrze próbę krytyki fachowej i co ważniejsze... studenckiej. Tym niemniej będę starał się udoskonalić je jeszcze bardziej: przez wprowadzenie bardzo oszczędnej zresztą spacji, z której zbyt łatwo zrezygnowałem w poprzednim wydaniu, przez przeredagowania niektórych miejsc według spostrzeżeń i postulatów odbiorców, przez wprowadzenie tu i ówdzie jaśniejszych i bardziej wyrazistych definicji instytucji prawnych, co również postulowali studenci. Trochę zbędnych passusów poskreślał, ale na to miejsce chciałbym wprowadzić kilkustronicową informację o dalszych losach prawa rzymskiego od Justyniana do współczesności, o co gwałtownie upomina się prof. Vetulani. Wielu studentów domaga się też indeksu terminów łacińskich i sądzę, że jest to postulat zasadny, a przy tym jego realizacja nie powinna zająć nawet ½ arkusza¹⁴.

Posiedzenie Komisji Historyczno-Prawnej Polskiego Towarzystwa Historycznego na temat projektów nowych programów przedmiotów historyczno-prawnych na studiach prawniczych, Czasopismo Prawno-Historyczne 1976/28/1, s. 224.

¹² APAN Poznań, Materiały KK, t. 92, **K. Kolańczyk**, *Uwagi do nowego projektu pt. „Studia prawnicze” /1975/, s. 4; por. **G. Nancka**, *Primum non nocere*. Kazimierz Kolańczyk wobec reformy studiów prawniczych z 1975 r., *Zeszyty Prawnicze* 2022/22/1, s. 52.*

¹³ APAN Poznań, sygn. P. III-76, Materiały KK, t. 20, List do Redaktora Kazimierza Nowickiego z dnia 23 listopada 1974 r.

¹⁴ *Ibidem*.

Jak się okazało, poprawki do drugiego wydania zostały wprowadzone przez K. Kolańczyka dość szybko. W liście z dnia 28 marca 1975 r. poznański profesor informował redakcję PWN, że podręcznik jest już gotowy, natomiast ze względu na swoje uczelniane zajęcia będzie mógł dostarczyć maszynopis do Warszawy dopiero w piątek 4 kwietnia 1975 r.¹⁵ W związku z zakończeniem prac nad dziełem romanista przygotował pismo przewodnie wraz z załącznikami, gdzie szczegółowo wyjaśnił motywy modyfikacji i uzupełnień, jakich dokonał w drugim wydaniu swego podręcznika. Wskazywał tam, że „ogólne założenia metodyczne i konstrukcyjne podręcznika pozostają bez zmiany”¹⁶. Niewielkie modyfikacje objęły bazę źródłową – uwzględnione zostały nowości, szczególnie w zakresie współczesnej cywilistyki. Zasadnicze zmiany dotyczyły jednak kwestii sygnalizowanych przez odbiorców pracy. Kazimierz Kolańczyk przypominał, że Adam Wiliński

zgłosił w swej recenzji *expressis verbis* postulat częstszego niż w I wydaniu i dokładniejszego definiowania poszczególnych pojęć czy instytucji prawa rzymskiego „szczególnie tam, gdzie prawidłową definicję da się bez trudu i wątpliwości zbudować na gruncie materiału źródłowego i gdy chodzi przy tym o instytucję bliską odpowiednim pojęciom cywilistycznym”¹⁷.

Adam Wiliński postulował również wyróżnienie ważniejszych definicji odrębnym rodzajem druku¹⁸. Takie modyfikacje – jak oceniał autor podręcznika – powiększyły objętość opracowania o około 10 stron. Nie były to jednak jedyne zmiany, jakie zostały wprowadzone do drugiego wydania pracy. Szczegółowe informacje na temat ulepszeń poznański profesor zawarł w pięciu załącznikach do wspomnianego pisma.

¹⁵ APAN Poznań, sygn. P. III-76, Materiały KK, t. 20, List do Redakcji Państwowego Wydawnictwa Naukowego z dnia 28 marca 1975 r., s. 1

¹⁶ APAN Poznań, sygn. P. III-76, Materiały KK, t. 20, Pismo Kazimierza Kolańczyka do redaktora Kazimierza Nowickiego z dnia 29 marca 1975 r., s. 1.

¹⁷ *Ibidem*, s. 1; por. A. Wiliński (rec.), *Kazimierz Kolańczyk...*, s. 240.

¹⁸ APAN Poznań, sygn. P. III-76, Materiały KK, t. 20, Pismo Kazimierza Kolańczyka do redaktora Kazimierza Nowickiego z dnia 29 marca 1975 r., s. 1; A. Wiliński (rec.), *Kazimierz Kolańczyk...*, s. 238–239.

4. Ulepszenia autorskie

Pierwszy z załączników do pisma z 29 marca 1975 r. dotyczył stosowania spacji i kursywy w tekście¹⁹. Kazimierz Kolańczyk wskazywał, że w pierwszym wydaniu podręcznika świadomie zrezygnował z wyróżnienia poszczególnych instytucji przy użyciu spacji. Chciał, aby w ten sposób studenci mogli sami „wydobyć” z podręcznika kwestie najistotniejsze. Jak się jednak okazało, dla niektórych adresatów opracowania było to zadaniem zbyt trudnym. Spowodowało to konieczność dokonania modyfikacji w tym zakresie. Zmiany miały dotyczyć tytułików podpunktów, nazwisk osób i terminów fachowych wprowadzanych po raz pierwszy do tekstu w sposób zasadniczy, definicji i wstępnych przybliżeń definicyjnych, a także szczególnie ważnych akcentów wykładu²⁰. Kursywą zamierzano wyróżnić terminy obcojęzyczne²¹. Niewielkimi zmianami planowano objąć także materiał ilustracyjny²². K. Kolańczyk chciał także udoskonalić wprowadzony w pierwszym wydaniu system odsyłaczy wewnętrznych poprzez zastosowanie żywej paginacji paragrafami²³. Podkreślał, że system odsyłaczy został dobrze przyjęty, natomiast pojawiły się trudności natury praktycznej, związane z odszukiwaniem nagłówków umieszczonych w tekście. Autor chciał ulepszyć drugie wydanie podręcznika poprzez wprowadzenie na każdej stronie, niezależnie od normalnej paginacji, oznaczenia paragrafu i punktu omawianego na danej stronie²⁴. Taki postulat był również zgłaszany przez A. Wilińskiego w recenzji podręcznika ogłoszonej na łamach „Czasopisma Prawno-Historycznego”²⁵. Kolejnym ulepszeniem drugiego wydania *Prawa rzymskiego* było uzupełnienie jego treści o fragment dotyczący dalszych dziejów ustawodawstwa Justyniana i prawa rzymskiego w epoce feudalizmu i kapitalizmu²⁶. Poznański profesor argumentował, że

w prawie rzymskim jest to zaś wyraźny pomost, który prowadzi czytelnika wprost od antyku do współczesności. Sądzę, że nie powinno zabraknąć tego pomostu właśnie w podręczniku, który po raz pierwszy – przy tak ogólnym aplauzie czytelników – wskazuje na

¹⁹ APAN Poznań, sygn. P. III-76, Materiały KK, t. 20, Załącznik nr 1 do pisma z dnia 29 marca 1975 r.

²⁰ *Ibidem*, s. 1.

²¹ *Ibidem*, s. 2.

²² APAN Poznań, sygn. P. III-76, Materiały KK, t. 20, Załącznik nr 2 do pisma z dnia 29 marca 1975 r., s. 1.

²³ APAN Poznań, sygn. P. III-76, Materiały KK, t. 20, Załącznik nr 3 do pisma z dnia 29 marca 1975 r.

²⁴ *Ibidem*, s. 1–2.

²⁵ Por. A. Wiliński (rec.), *Kazimierz Kolańczyk...*, s. 239.

²⁶ APAN Poznań, sygn. P. III-76, Materiały KK, t. 20, Załącznik nr 4 do pisma z dnia 29 marca 1975 r.

przeliczne związki problemowe pomiędzy antycznym prawem rzymskim a współczesnym prawem cywilnym, materialnym i procesowym. Postulowany szkic wyjaśnia, jak doszło do tego, że tego rodzaju styki problemowe stały się w ogóle możliwe²⁷.

Uczony chciał również wprowadzić do podręcznika indeks terminów i zwrotów łacińskich²⁸. Pomimo że wątpliwości co do jego zasadności już na etapie pierwszego wydania sygnalizował A. Wiliński, to jednak, zdaniem K. Kolańczyka, udogodnienie było oczekiwane przez studentów²⁹.

Ostatecznie K. Kolańczyk 2 lipca 1975 r. przesłał do redakcji wydawnictwa pismo, w którym wyliczał, że uzupełnienia obejmą łącznie 70 stron maszynopisu³⁰. Pierwsza korekta autorska została przedłożona przez K. Kolańczyka 13 lutego 1976 r.³¹, zaś druga 6 maja 1976 r.³² Podręcznik ukazał się – zdaniem autora – „w samą porę”, bo przed rozpoczęciem roku akademickiego 1976/1977 i „rozwiązał, co najmniej w połowie, bolesny problem braku podręcznika do nowego przedmiotu programowego pod nazwą «Historia prawa»”³³. Drugie wydanie liczyło łącznie 537 stron, przez co było obszerniejsze od poprzedniego o 50 stron. W przedmowie do niego K. Kolańczyk wskazywał, że przy przygotowywaniu nowej edycji pracy brał pod uwagę nie tylko opinie odbiorców, ale i własne doświadczenie z przeprowadzaniem egzaminów w oparciu o pierwsze wydanie podręcznika. Istotne znaczenie dla autora miało również to, że „nowoczesny podręcznik powinien powstawać niejako przy współdziałaniu odbiorców, a w każdym razie podlegać «empirycznej weryfikacji» z ich strony”³⁴. Z tej też przyczyny poznański profesor bardzo chętnie uwzględniał głosy studentów, którzy zgłaszali swoje spostrzeżenia podczas zajęć dydaktycznych³⁵.

²⁷ *Ibidem*, s. 2.

²⁸ APAN Poznań, sygn. P. III-76, Materiały KK, t. 20, Załącznik nr 5 do pisma z dnia 29 marca 1975 r.

²⁹ *Ibidem*, s. 1.

³⁰ APAN Poznań, sygn. P. III-76, Materiały KK, t. 20, Pismo do Państwowego Wydawnictwa Naukowego – Redakcja Wydawnictw Prawniczych – na ręce Pani Redaktor Zofii ROMER, 2 lipca 1975 r., s. 1.

³¹ APAN Poznań, sygn. P. III-76, Materiały KK, t. 20, Pismo do Państwowego Wydawnictwa Naukowego – Redakcja Prawa – w Warszawie – 13 lutego 1976 r., s. 1.

³² APAN Poznań, sygn. P. III-76, Materiały KK, t. 20, Pismo do Państwowego Wydawnictwa Naukowego – Redakcja Prawa – w Warszawie – 6 maja 1976 r., s. 1.

³³ APAN Poznań, sygn. P. III-76, Materiały KK, t. 20, Pismo do redaktora Kazimierza Nowickiego z 21 września 1976 r., s. 1–2.

³⁴ **K. Kolańczyk**, *Prawo rzymskie*, Warszawa 1976, s. 13.

³⁵ *Ibidem*.

5. Znaczenie drugiego wydania

Drugie wydanie *Prawa rzymskiego* zostało przyjęte bardzo dobrze przez odbiorców. Jak wskazywał Edward Szymoszek, „nowy podręcznik przyszedł w samą porę, tuż przed pierwszymi zajęciami na studium zaocznym”³⁶. W tle pozostawała jednak trudna sytuacja przedmiotów historyczno-prawnych, w tym usuniętego z kanonu studiów prawa rzymskiego. Wrocławski romanista odnosił się do tego w liście, w którym dziękował K. Kolańczykowi za przesłanie egzemplarza publikacji. Podkreślał tam, że „pierwsza refleksja po rozpieczętowaniu przesyłki była oczywiście smętna: obecne wydanie zbiegło się przecież w czasie z ostatecznym wymazaniem prawa rzymskiego z programu nauczania także na studiach zaocznych”³⁷. W podobnym tonie wypowiadał się Janusz Sondel w liście do K. Kolańczyka z 18 września 1976 r., zwracając uwagę, że podręcznik „mógł ukazać się w drugim wydaniu pomimo znanych nam wszystkim atakom na historię prawa, a prawo rzymskie w szczególności”³⁸. Krakowski uczoney uważał, że nowa edycja pracy będzie mogła stanowić ważny argument w dyskusjach dotyczących przydatności prawa rzymskiego w kanonie studiów prawniczych.

Nowe wydanie pracy K. Kolańczyka wykorzystywane było jako jedna z pomocy dydaktycznych mających służyć studentom w ramach przedmiotu historia prawa. Na większości uniwersytetów przyjęto bowiem, że prawo rzymskie wykładane będzie w pierwszym semestrze nauki historii prawa, który miał być poświęcony historii praw antycznych³⁹. Skromny wymiar godzin sprawił, że podręcznik W. Osuchowskiego, którego ostatnie wydanie przed reformą ukazało się w 1971 r., okazał się zbyt obszerny i zarazem trudny dla studentów⁴⁰. Problemy związane z objętością podręcznika krakowskiego profesora K. Kolańczyk sygnalizował jeszcze przed 1975 r., a więc w czasach, gdy prawo rzymskie prowadzone było w wymiarze 60 godzin wykładu i 30 godzin ćwiczeń. Poznański uczoney zastanawiał się już wówczas, „czy jest konieczne, ażeby każdy student prawa borykał się z tak rozległym materiałem i czy przeciętnie uzdolniony jest w ogóle

³⁶ APAN Poznań, sygn. P. III-76, Materiały KK, t. 32, List Edwarda Szymoszka do Kazimierza Kolańczyka z 4 października 1976 r., s. 1.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ APAN Poznań, sygn. P. III-76, Materiały KK, t. 32, List Janusza Sondla do Kazimierza Kolańczyka z 18 września 1976 r., s. 1

³⁹ **M. Kuryłowicz**, *Prawo rzymskie. Historia, tradycja, współczesność*, Lublin 2013, s. 139.

⁴⁰ **W. Osuchowski**, *Zarys rzymskiego prawa prywatnego*, Warszawa 1971.

w stanie porządnie się go nauczyć”⁴¹. W obliczu zmian, jakie nastąpiły w zakresie dydaktyki po 1975 r., najbardziej dogodnym dla studentów rozwiązaniem było korzystanie z pracy K. Kolańczyka. Działo się tak zapewne dlatego, że drugie wydanie podręcznika, podobnie zresztą jak i pierwsze, było niezwykle przystępne dla odbiorcy. Edward Szymoszek podkreślał, że

z każdej niemal karty emanuje przejmująca troska Autora o to, by oddawana w ręce słuchaczy pomoc naukowa była jeszcze lepsza, jeszcze doskonalsza. Pierwsze wydanie było próbą bardzo interesującą i udaną; to nowe, dzięki wprowadzonym uzupełnieniom i korektom zyskało jeszcze wiele. Urzekające jest przy tym to, że są owe modyfikacje rezultatem nie tylko głosów uczonych recenzentów, lecz uwzględniają w dużej mierze postulaty także i odbiorców⁴².

Pochlebne opinie o podręczniku K. Kolańczyka wyrażał również po latach Jan Kodrębski, który uważał pracę poznańskiego profesora za „najlepszy dydaktycznie powojenny podręcznik” z prawa rzymskiego⁴³.

6. Kolejna edycja

Szybko okazało się, że cały nakład wydawniczy drugiego wydania *Prawa rzymskiego* wyczerpał się. W związku z tym 17 października 1977 r. K. Kolańczyk zwrócił się do redakcji PWN o wydruk kolejnej edycji podręcznika. Romanista uważał, że trzecie wydanie podręcznika mogłoby ukazać się w niezmienionej formie, jedynie z usunięciem rażących omyłek w druku⁴⁴. 8 marca 1978 r. autor przedłożył do PWN drobne poprawki podręcznika. Dzięki temu pierwsza partia trzeciego wydania *Prawa rzymskiego* trafiła na półki księgarń w ostatnich dniach grudnia 1978 r.⁴⁵ Było to tym bardziej istotne, że z niecierpliwością oczekiwano trzeciego wydania podręcznika. Marek Kuryłowicz w liście do K. Kolańczyka z dnia 29 stycznia 1979 r. pisał, że „dobrze się stało, że podręcznik /tzn. «Prawo

⁴¹ **K. Kolańczyk**, *Nowy podręcznik rzymskiego prawa prywatnego. Uwagi w związku z pracą Wacława Osuchowskiego. Zarys rzymskiego prawa prywatnego, Warszawa 1962, PWN, ss. 553, Czasopismo Prawno-Historyczne 1965/17/1, s. 239.*

⁴² APAN Poznań, sygn. P. III-76, Materiały KK, t. 32, List Edwarda Szymosza do Kazimierza Kolańczyka z 4 października 1976 r., s. 1.

⁴³ **J. Kodrębski**, *Najnowsze polskie podręczniki prawa rzymskiego*, Czasopismo Prawno-Historyczne 1995/47/1–2, s. 241.

⁴⁴ APAN Poznań, sygn. P. III-76, Materiały KK, t. 32, List Edwarda Szymosza do Kazimierza Kolańczyka z 4 października 1976 r., s. 2.

⁴⁵ APAN Poznań, sygn. P. III-76, Materiały KK, t. 20, Pismo Kazimierza Kolańczyka do redaktora Kazimierza Nowickiego z dnia 6 stycznia 1979 r., s. 1.

rzymskie», III wyd. 1978/ znów ukazał się, bo i nakład był już wyczerpany, a i zapotrzebowanie nadal ogromne. Szkoda tylko, że nie było zapewne możliwości wprowadzenia dalszych uzupełnień, zwłaszcza w zakresie polskiej literatury romanistycznej⁴⁶.

Podręcznik – zgodnie z zapowiedziami autora – nie zmienił się w porównaniu do jego poprzedniej edycji. Trzecie wydanie, podobnie jak drugie, liczyło 537 stron. Nie zawierało również odrębnej przedmowy. W ramach wstępu do drugiego wydania pojawił się jednak dodatkowy przypis, który obrazował sytuację, w jakiej znalazło się prawo rzymskie. Poznański profesor wskazywał tam:

W nowym planie studiów prawniczych, wprowadzanym na studiach dziennych od roku 1975/76, a na studiach zaocznych od roku 1976/77, „Prawo rzymskie” weszło w skład nowego przedmiotu pod nazwą „Historia prawa”. Niniejszy podręcznik zachowuje nadal swoją przydatność dydaktyczną w zakresie ograniczonym ramowym programem nauczania „Historii prawa”⁴⁷.

Kazimierz Kolańczyk na etapie przygotowywania trzeciego wydania podkreślał, że „środowiskowe” skrypty z historii prawa, znajdujące się wówczas w opracowaniu w niektórych ośrodkach, nie stanowiły przeszkody edycji. Jak wskazywał:

część dotycząca prawa rzymskiego musi w nich być skondensowana do najniezbędniejszego minimum wiadomości i już z tego powodu może sprawiać trudności studentom, zwłaszcza na studiach zaocznych. Chodzi także o zaspokojenie potrzeb studentów ambitniejszych, którzy chcieliby zapoznać się z przedmiotem w sposób wychodzący nieco ponad minimalne kompendium obowiązkowe dla wszystkich⁴⁸.

Podobne stanowisko, już po ukazaniu się trzeciego wydania, wyrażali inni romanści. Janusz Sondel pisał w liście do K. Kolańczyka, że „podręcznik Pana Dziekana lepiej do nich przemawia, aniżeli obszerne opracowanie prof. Osuchowskiego, zresztą trudno dostępne. Skryptów, obejmujących całość historii prawa, nie zalecam im, podzielając w pełni opinię, że stanowią pewną wulgaryzację przedmiotu”⁴⁹. Katarzyna Sójka-Zielińska także dostrzegała liczne walory pracy poznańskiego uczonego. Wskazywała, że przygotowany przez nią

⁴⁶ APAN Poznań, sygn. P. III-76, Materiały KK, t. 20, List Marka Kuryłowicza do Kazimierza Kolańczyka z dnia 28 stycznia 1979 r.

⁴⁷ **K. Kolańczyk**, *Prawo rzymskie*, Warszawa 1978, s. 14.

⁴⁸ APAN Poznań, sygn. P. III-76, Materiały KK, t. 20, Pismo do redaktora Kazimierza Nowickiego z dnia 17 października 1977 r., s. 1–2.

⁴⁹ APAN Poznań, sygn. P. III-76, Materiały KK, t. 20, List Janusza Sondla do Kazimierza Kolańczyka z dnia 3 lutego 1979 r., s. 1.

podręcznik stanowić ma kontynuację pracy K. Kolańczyka. W liście z 22 stycznia 1979 r. pisała:

Przygotowuję właśnie do PWN podręcznikową wersję „Historii prawa”, która jest pomyślana, jako dalszy ciąg dzieła Pana Profesora. Wprawdzie nie udało mi się zachować konstrukcyjnej ciągłości, a w szczególności poprzedzić wykładu prawa materialnego wiadomościami o prawie procesowym (a było to ongiś ideą mego Miśtrza, Koranyi’ego!), ale starałam się w każdym razie nawiązywać w jak najszerszej mierze do wiadomości i siatki pojęć zawartych w Pana podręczniku metodą odsyłaczy do odpowiedniego paragrafu i punktu wszędzie tam, gdzie jest mowa o instytucjach rzymskich⁵⁰.

Witold Wołodkiewicz, który ogłosił na łamach „Ruchu Prawniczego, Ekonomicznego i Socjologicznego” recenzję trzeciego wydania pracy K. Kolańczyka, akcentował szczególne znaczenie tej pracy. Co istotne, podręcznik, pomimo usunięcia prawa rzymskiego z programu studiów, wzbudził zarówno w trzecim, jak i wcześniejszym drugim wydaniu spore zainteresowanie na rynku wydawniczym. Recenzent zastawiał się, jak wobec tak niesprzyjających okoliczności wytłumaczyć jej ogromny sukces. Doszedł do przekonania, że powodem, dla którego szerokie grono odbiorców interesuje się pracą poznańskiego romanisty, jest fakt, że

dzieło przedstawia prawo rzymskie w sposób niekonwencjonalny, inny niż nasza dotychczasowa literatura romanistyczna. Autor nie traktuje tego prawa jako zamkniętego, żyjącego wyłącznie własnym życiem systemu, lecz widzi i przedstawia plastycznie jego własną ewolucję i jego oddziaływanie na kształtowanie się współczesnych pojęć prawnych⁵¹.

Ogromną zaletą pracy, która z pewnością wpłynęła na jej pozytywny odbiór, było również to, że przedstawiała ważne zagadnienie recepcji myśli romanistycznej we współczesnym prawie cywilnym. Dzięki temu – co dostrzegał W. Wołodkiewicz – stanowić mogła bardzo istotny argument w dyskusji na temat powrotu prawa rzymskiego do kanonu studiów prawniczych⁵².

⁵⁰ APAN Poznań, sygn. P. III-76, Materiały KK, t. 20, List Katarzyny Sójki-Zielińskiej do Kazimierza Kolańczyka z 22 stycznia 1979 r., s. 1–2.

⁵¹ **W. Wołodkiewicz**, *K. Kolańczyk. Prawo rzymskie*, wyd. 3, Warszawa 1978, PWN, ss. 538, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 1980/42/2, s. 214–215.

⁵² *Ibidem*, s. 216.

7. Podsumowanie

Drugie i trzecie wydanie podręcznika Kazimierza Kolańczyka, których nakład wynosił łącznie 20 tys. egzemplarzy, zniknęły z półek księgarń w błyskawicznym tempie. Nie byłoby w tym niczego zaskakującego, gdyby nie to, że prawo rzymskie stanowiło jedynie część wykładowej na pierwszym roku historii prawa. Spore znaczenie w spektakularnym sukcesie wydawniczym mógł mieć jednak również fakt, iż wówczas nie powstały jeszcze podręczniki, które miałyby służyć wprost do nauki nowego przedmiotu. Oczywiście nie ulega także wątpliwości, że podręcznik K. Kolańczyka, na tle dostępnych wówczas na rynku opracowań do nauki prawa rzymskiego, odznaczał się nowatorstwem ujęcia problematyki. Ta cecha w połączeniu z trudną dostępnością innych pomocy do nauki przedmiotu bez wątpienia zaważyła na pozytywnym odbiorze pracy.

Zmiany dokonane w toku przygotowywania drugiej edycji podręcznika miały na celu nie tylko jego udoskonalenie, ale i dostosowanie do wymogów wynikających z ówczesnych realiów. Podręcznik K. Kolańczyka, pomyślany od początku jako podręcznik do myślenia, musiał stać się nim wraz z kolejnym wydaniem w jeszcze większym stopniu. Było to spowodowane tym, że modyfikacja programu studiów prawnych z 1975 r. wymusiła, aby punkt ciężkości nauki prawa rzymskiego spoczywał w dużo szerszym zakresie na podręczniku akademickim. Przyjęty przez autora opracowania kierunek zmian okazał się tak dobry, że w trzecim wydaniu K. Kolańczyk nie wprowadził już dalej idących modyfikacji i ulepszeń, ograniczając się jedynie do poprawienia oczywistych omyłek. Trzecie wydanie traktować należy więc raczej jako dodruk drugiego wydania, a nie jako nową i zasadniczo zmienioną edycję dzieła.

Oba wydania podręcznika miały spore znaczenie dla dalszego rozwoju dydaktyki prawa rzymskiego. Stanowiły ważny głos środowiska romanistycznego w dyskusji o kształcie programu studiów prawnych. Pozwoliły także na ugruntowanie sposobu nauczania według kanonu wyznaczonego przez Kazimierza Kolańczyka. Ten schemat, kładący szczególny nacisk na „styki problemowe”, okazał się aktualny do dziś, czego dowodem jest to, że podręcznik doczekał się kolejnych wydań i dodruków. Można więc stwierdzić, że K. Kolańczyk dzięki swemu opracowaniu odcisnął trwałe piętno na dydaktyce prawa rzymskiego w Polsce, w tym także przyczynił się do przywrócenia przedmiotowi należnego miejsca w programie studiów prawnych.

Bibliografia

Materiały archiwalne

Archiwum Polskiej Akademii Nauk, Oddział w Poznaniu, sygn. P. III-76, Materiały Kazimierza Kolańczyka.

Opracowania

- Bardach J.**, *Polskie nauki historyczno-prawne w latach 1945–1977*, Państwo i Prawo 1979/34/1, s. 3–18.
- Baszkiewicz J.**, *O modernizacji studiów prawnych i administracyjnych*, Państwo i Prawo 1975/30/4, s. 28–37.
- Bojarski W.**, *Nowy podręcznik prawa rzymskiego*, Gazeta Pomorska, 7.01.1974, s. 4.
- Czech-Jezińska B.**, *Powojenne losy nauczania prawa rzymskiego w Polsce Ludowej (1944–1989)*, Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa 2015/8/1, s. 77–92.
- Czech-Jezińska B.**, *Środowisko romanistyczne wobec „reformy Baszkiewicza” z 1975 roku*, w: E. Gajda (red.), *Ad laudem magistri nostri. Mistrzowie. Dzieła polskiej romanistyki*, Toruń 2018, s. 7–25.
- Kodrębski J.**, *Najnowsze polskie podręczniki prawa rzymskiego*, Czasopismo Prawno-Historyczne 1995/47/1–2, s. 239–250.
- Kolańczyk K.**, *Nowy podręcznik rzymskiego prawa prywatnego. Uwagi w związku z pracą Wacława Osuchowskiego. Zarys rzymskiego prawa prywatnego, Warszawa 1962, PWN, ss. 553*, Czasopismo Prawno-Historyczne 1965/17/1, s. 231–255.
- Kolańczyk K.**, *Prawo rzymskie*, Warszawa 1973.
- Kolańczyk K.**, *Prawo rzymskie*, Warszawa 1976.
- Kolańczyk K.**, *Prawo rzymskie*, Warszawa 1978.
- Kuryłowicz M.**, *Prawo rzymskie. Historia, tradycja, współczesność*, Lublin 2013.
- Kuryłowicz M.**, *Szkic do dziejów tzw. romanistyki marksistowskiej*, Z Dziejów Prawa 2019/12 (20), s. 933–950.
- Modrzejewski J.**, *K. Kolańczyk, Rzymskie prawo prywatne [= Le droit romain privé; en polonais]*, Varsovie 1973, 488 pp., Revue historique de droit français et étranger 1974/52/1, s. 188.
- Nancka G.**, *Podręcznik do myślenia. Prawo rzymskie według Kazimierza Kolańczyka*, Czasopismo Prawno-Historyczne 2021/73/2, s. 159–177.
- Nancka G.**, *‘Primum non nocere’. Kazimierz Kolańczyk wobec reformy studiów prawnych z 1975 r.*, Zeszyty Prawnicze 2022/22/1, s. 41–63.
- Osuchowski W.**, *Zarys rzymskiego prawa prywatnego*, Warszawa 1971.
- Posiedzenie Komisji Historyczno-Prawnej Polskiego Towarzystwa Historycznego na temat projektów nowych programów przedmiotów historyczno-prawnych na studiach prawnych*, Czasopismo Prawno-Historyczne 1976/28/1, s. 223–225.
- Rebro K.**, *Kazimierz Kolańczyk. Prawo rzymskie, Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1973, str. 488*, Právny obzor 1975/58/10, s. 951–952.
- Sędek M.**, **Zakrzewski A.**, *Dzieje kodyfikacji prawa. Ogólnopolska konferencja historyków państwa i prawa w Karpaczu*, Czasopismo Prawno-Historyczne 1975/27/1, s. 202–207.
- Wiliński A.**, *Kazimierz Kolańczyk. Prawo rzymskie, Warszawa 1973, PWN, ss. 488*, Czasopismo Prawno-Historyczne 1974/26/2, s. 237–241.

Wołodkiewicz W., *K. Kolańczyk. Prawo rzymskie, wyd. 3, Warszawa 1978, PWN, ss. 538, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 1980/42/2, s. 213–217.*

Wołodkiewicz W., *Nauczanie prawa czy przepisów prawnych?*, *Czasopismo Prawno-Historyczne* 2015/67/1, s. 233–248.

Wycisk F., *Kazimierz Kolańczyk. Prawo rzymskie, Warszawa 1973, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, ss. 488 (K. Kolańczyk, Römisches Recht, Warschau 1973, Staatlicher Verlag der Wissenschaften, 488 S.), Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Romanistische Abteilung* 1974/91, s. 551–553.

Grzegorz NANCKA

TEXTBOOK FOR TIMES OF CRISIS. ON THE TWO EDITIONS OF KAZIMIERZ KOLAŃCZYK'S ROMAN LAW AFTER THE YEAR 1975

Abstract

Background: The issue of teaching Roman law in postwar Poland is a fairly complex matter. A significant date is the year 1975, when the reform of legal studies that put Roman law into the framework of newly-created courses in the history of law came into force. It coincided with the subsequent editions of the textbook authored by the Professor Kazimierz Kolańczyk of Poznań.

Research purpose: The objective of the research is to analyze the circumstances related to the creation of the second and third editions of Kazimierz Kolańczyk's textbook *Roman Law*. The analysis was based on archival materials related to the preparation of the subsequent editions of the work. The article seeks to show what assumptions the author of the work intended to implement and what postulates were expressed by its readers. The article also aims to discuss the significance of the subsequent editions of the textbook in light of the legal studies reform being carried out at the time.

Methods: The article applies a historical-legal method.

Conclusions: The second edition of Kazimierz Kolańczyk's textbook included modifications and improvements that were very well thought out by its author. Consequently, the work became slightly longer and even more accessible to the reader. The third edition did not contain significant differences compared to the second one. The publication of both editions was really crucial in the context of reform of legal studies, including the restoration of Roman law to its rightful place in the canon of legal studies.

Keywords: Roman law, Kazimierz Kolańczyk, textbook.